

Jan Skalski*

DETAL – „SZARA EMINENCJA” ARCHITEKTURY. KILKA UWAG DO TEZ

THE DETAIL – “THE ÉMINENCE GRISE” OF THE ARCHITECTURE. SEVERAL ATTENTIONS TO THESESES

Detal architektoniczny jest równocześnie ważny, wyodrębniony w stosunku do całości, któremu stawia się wysokie wymagania jakości wykonania, a równocześnie świetnie wkomponowany i zintegrowany z całością nie przeszkadza w jej percepcji. Czym jest detal architektoniczny dziś to wiele pytań i odpowiedzi. Ekrany LED zakrywające fasady obiektów są nim czy nie? Samodzielnie – *de facto* – modelujące fasadę łamacze światła są nim czy nie? itd.

Słowa kluczowe: detal, nierozłączność, skala, percepcja, sens, ornament

The architectural detail is simultaneously important, to be separated with relation to which comes high requirements of the handiwork, and simultaneously splendidly integrated and integrated with the whole inobtrusively in her perception. What is the architectural detail today then many questions and answers. Screensled covering façades of objects are he whether not? independently – *de facto* – modelling the façade breakers of the light are he whether not? etc.

Keywords: the detail, the inseparability, scale, the perception, the meaning, the ornament

I. W definicji architektury detal jako taki nie pojawia się. Istnieją jednak definicje detalu. Jedna ma charakter bardziej ogólny, druga szczególny [1]. Całość składa się z detali. Całość można rozpoznać po detalu. Użytkowa, konstrukcyjno-budowlana funkcja detalu pozostaje stałą i podstawową. Zakres funkcji detalu poszerza zintegrowany ornament np.: figuratywny lub abstrakcyjny. Tak wzbogacony detal staje się źródłem

przekazu informacji i/lub dekoracją o symbolicznym lub alegorycznym wyrazie. Działa tu swoisty fenomen: detal architektoniczny jest równocześnie czymś intuicyjnie ważnym, wyraźnie wyodrębniającym się, postrzegany osobno, na tyle samodzielnym w stosunku do całości dzieła, że się mu stawia 'jakby' odrębne wysokie wymagania np.: jakości wykonania. Równocześnie detal elastycznie wkomponowuje się, chowa

* Skalski Jan, dr inż. arch., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Instytut Projektowania Architektonicznego.

i integruje z formą tak, iż nie przeszkadza w jej całościowej percepcji. Czy jest detal architektoniczny dziś to wiele pytań i ... kontrowersji. Ekran LED zakrywający historyczny detal fasady jest jego nowym 'wcieleniem' czy nie? Przejmuje rolę czy nie? Samodzielnie – *de facto* – modelujące fasadę urzędnicy architektury solarnej są nim czy nie? itd. [2]. Zatem czy detal dziś, „wycofał się” wraz ze strukturą konstrukcyjną obiektu na drugi, a może nawet trzeci plan, (bo sens jego istnienia należy rozumieć jako *stricte* z nią związane), czy jak zwykle, pozostaje 'na wierzchu' jedynie adaptując wszelkiego typu nową nałożoną na obiekt infrastrukturę jako swój nowy zewnętrzny 'image'? Kwestia dyskusyjna. Jedno jest zauważalne: miejsce, rola i znaczenie detalu we współreakcji architektury nie jest stałe, podlega zmianom.

Architektura współczesna sprawia czasem wrażenie jakby nie kierowała uwagi widza na detal, lecz – niejako automatycznie – koncentruje uwagę widza zdecydowanie na całości dzieła. Oczywiście nie jest to regułą [3].

II. Ściśle zintegrowany ze strukturą konstrukcyjną obiektu detal architektoniczny z przeszłości, ograniczony jej ograniczeniami techniczno-budowlanymi, pomimo niezwyklej dynamiki, finezji i tworzeniu pięknej kompozycji gry światłocienia ustępuje ekspresji detalu kształtowanego w oparciu o współczesne techniki budowlane. Detal barokowy 'z natury' dekoracyjny formował fasadę nałożoną na bardzo wolno ewoluującą w czasie strukturę konstrukcyjną. Kształtowany nierzadko w oparciu o skomplikowaną geometrię złotego podziału posługiwał się językiem form znanych twórcy i odbiorcy, zatem mógł podlegać 'demokratycznej' ocenie. Dzisiejszy 'usamodzielniony' detal wydaje się, w aspekcie estetycznym, wręcz egoistycznie narzucać własną, powstałą *ad hoc* estetykę co rusz to inną, 'żądając' (sic!) jej uznania. Takie odwrócenie sytuacji było niemożliwe w przeszłości.

III. Wbrew powyższym uwagom, można dostrzec też zjawisko całkowicie odwrotne – detal dziś 'chowa' się może i wstydliwie za/w formą (sic!) jakby projektantom zdecydowanie zależało na podkreśleniu raczej estetyki całości dzieła, czemu podporządkowują detal, w niczym go nadmiernie nie wyróżniając (choć czasem trzeba jednak obiektywnie przyznać, zwłaszcza w odniesieniu do eksperymentów awangardy architektonicznej, że pojedynczego elementu wręcz nie może podkreślić, co więcej, byłoby to wręcz czymś nienaturalnym i sztucznym). Dlaczego tak się dzieje? Odpowiedzi należałoby szukać w przeszłości. Sprzeciw A. Loosa [4] jest zrozumiały, gdyż (głównie w XIX-wiecznej architekturze europejskiej) wówczas detal zaczął 'kolaborować' z projektowym fałszem wszelkiego rodzaju stylowych rekonstrukcji. We wszelkich *neo*-tamtej epoki detal odgrywał wiodącą rolę, oczywiście konstrukcyjną, ale przede wszystkim nie najwyższego lotu naśladowczo-dekoracyjną. Wraz z ciągle postępującym wzrostem estetycznego znaczenia czystej konstrukcji nieszczerześć roli, w jakiej znalazł się detal architektoniczny stawała się coraz bardziej widoczna. Konstrukcję chciano, coraz bardziej umiano i lubiano pokazywać, a wraz z nowoczesną konstrukcją 'świeżo narodzony' nowoczesny detal. Wydaje się, iż w ten sposób (nieco może personifikując) detal znalazł się w co najmniej dwuznacznej sytuacji: pomiędzy prawdą i fałszem. Dlatego może po dziś dzień raz chowa się na drugim, trzecim planie, a raz występuje agresywnie naprzód. Sprawa dyskusyjna.

IV. Jakie miejsce, rolę i znaczenie odgrywa detal obecnie? Ewoluuwał? Jak? Zmienił się? Jak? Jaki jest w ogóle sens tego zagadnienia dziś. Deklaracja A. Loosa wpłynęła także na pytanie o detal architektoniczny dziś. Czynniki, które określają teraz jego rolę, miejsce i znaczenie po części są oczywiste. Nie warto o nich pisać. Jeśli chodzi o nowe, to na pewno tempo, rewolucja... Raptownie zmienia ona mentalność inwestora,

projektanta i odbiorcy. Inspiracja (i próby plastycznego naśladowania) przepływem bitów bajtów, tempem życia oraz postępu technicznego i technologicznego wyeliminowała historyczny – jakby statyczny – detal architektoniczny nałożony lub ‘doklejony’ do architektury w sposób sztuczny i powierzchniowy.

Projekcje multimedialne, wymagające dużych płaskich powierzchni, wymusiły ‘oczyszczenie’ fasad z jakichkolwiek zbędnych elementów dekoracyjnych, a inne po prostu przykryły. Sensem istnienia detalu dziś (detalu architektoniczno-konstrukcyjnego) jest umożliwienie kształtowania niezwykle wyrafinowanej formy przez zastosowanie właśnie zaawansowanego technicznie i finezyjnego w kształcie detalu. Bez możliwości kształtowania wyrafinowanego technicznie detalu z użyciem CAD/CAM nie byłoby możliwości kształtowania wyrafinowanej formy. Technicznie doskonały detal architektoniczny ‘dziś’ czasem samodzielnie (jeśli można użyć takiego określenia) ‘robi’ architekturę obiektu [5].

V. Zmienność podejścia do kwestii detalu jest oczywista, pożądana i nieunikniona. W końcu to człowiek decyduje o roli, miejscu i znaczeniu detalu we współkształtowaniu architektury. A upodobania ludzkie się zmieniają. Być może oprócz postaw skrajnych istnieją też bardziej umiarkowane w odniesieniu do problemu dzisiejszej roli detalu. Jedno pozostanie niezmiennie: coś co podziwiane ma być z odległości niewiele mniejszej lub większej niż 20cm, a w każdym razie z bliska – czyli detal – musi być wykonane precyzyjnie.

Z cytowanych definicji wynikałoby, iż detal to ‘mały, mało istotny drobiazg większej całości’. Nie jest tak do końca. Detale architektury wspomnianego wcześniej Normana Fostera to przyciągające uwagę jednostkowe cuda techniki. We współczesnej architekturze, przy w zasadzie braku kanonów piękna, istnieje w zasadzie nieograniczona dowolność sposobu kształtowania detalu. Jeśli ktoś na to stać i w tym gustuje, może

wykonać go ze złota, srebra i platyny [6] jeśli nie, można zastosować nieheblowane deski. Wolność twórcza ale i odpowiedzialność należą do projektanta i inwestora.

VI. W zależności od odległości detal jest mniej lub bardziej rozpoznawalny. To banał. Obszerna bibliografia pełna jest licznych precyzyjnych wykresów sposobu percepcji obiektów przez ludzkie oko. We współczesnym projektowaniu nie korzysta się tak powszechnie ze zdobyczy nauki o złudzeniach optycznych, jak niegdyś gdy Bernini i inni ‘oszukiwali’ wzrok i znakomicie się na tym znali. Kilkusetmetrowe wysokościowce na małych działkach uciekają skali człowieka i możliwościom jego percepcji wzrokowej. Powtarzalne modułowe elementy fasad sto, dwieście metrów nad ziemią nawet w wymiarze kilku metrów wzdłuż i wszerz wyglądają jak punkty w stosunku do tych na dole. Nie zawsze ta raptowna zmiana skali razi. Detal architektoniczny podlega jednak rygorystycznej ocenie. Z tym wiąże się inne zagadnienie – dbałości o detal. Zaniedbania w tym względzie krytykowane są zawsze mocno. W tym aspekcie bezwzględnie dąży się do ideału.

VII. Percepcja architektury polega zwykle na przechodzeniu wzrokiem od całości dzieła do detalu i na odwrót. Detal aktywnie przyciąga wzrok precyzją dopracowania elementów, kątów prostych (gdzie potrzebne), kolorem, modelowaniem zmiennych i stałych efektów światłocienia (helioplastyka). Pytanie o dziś detalu należy rozszerzyć o zagadnienie jego przyszłości. Po rewolucji *it* zbliża się np.: rewolucja LED dotycząca oświetlenia architektonicznego. Diody LED trwałe lecz małe nie mogą być zasłonięte – ich specjalność to niezwykle wydajne, bezpieczne i trwałe oświetlenie dużych powierzchni światłem z prawie niewidocznego źródła (brak widocznych opraw!). W tej sytuacji i innych jeszcze nie znanych, detal nie może przeszkadzać. Jaki więc będzie jutro?

PRZYPISY

[1] a – detal – niewielki element, szczegół będący integralną częścią większej, złożonej całości. Coś mało ważnego, drobiazg. Pojęcie to odnosi się do kilku dziedzin aktywności człowieka), b – w architekturze detal bywa rozumiany jako element dekoracyjny lub też szczegół: sposób wykonania konkretnego elementu budowlanego, np. balustrady, połączenia elementów, sposobu wykonania izolacji).

Za Wikipedia hasło: detal > detal ogólnie oraz architektoniczny. Tekst udostępniony na licencji Creative Commons.

[2] Zagadnienie to dotyczy ekranów LED, heliostatów, detalu podwójnych fasad, interaktywnych ścian replikujących (jak cień) sylwetkę przechodnia, płaszczyzn reagujących na dotyk, projekcji filmów, statycznych obrazów, tekstu co staje się coraz bardziej powszechne. Problematyka ta była już szeroko poruszana już w latach 90. XX wieku. Czasopismo AD w dwu numerach kolejno z 1996 i 1999 roku omawiało ją w kontekście tematu wiodącego który brzmiał – 'hypersurface' (nadpowierzchnia). Mowa oczywiście o elektronicznym obrazie nałożonym na powierzchnię architektoniczną.

BIBLIOGRAFIA

Baxandall M., *Shadows and Enlightenment*, Yale University Press, New Haven and London, 1995.

Brandi U., Geissmar-Brandi Ch., *Light for Cities. Lighting Design for Urban Spaces. A Handbook*, Birkhäuser, Basel, Boston, Berlin, 2007.

Brandi U., Geissmar-Brandi Ch., *Lightbook. The Practice of Lighting Design*, Birkhäuser, Basel, Boston, Berlin, 2001.

Dubost J.-C., Gonthier J.-F., *Architecture for the future*, Ter-rail, Paris, 1996.

[3] W latach 90. XX, wieku wśród pięciu tendencji – wówczas zarysowujących się w rozwoju architektury była m.in. i ta: *performance* – w wolnym tłumaczeniu 'wykonanie'. Za jej lidera uznano sir Normana Fostera. W jego architekturze detal jest konstrukcyjny i estetyczny, budowlany i piękny, a zarazem unikatowy i jednostkowy. Detale systemu doprowadzenia światła do atrium Hongkong and Shanghai Banking Corporation Headquarters z 1986 roku, mogą być tego przykładem. Zauważono również wówczas tendencję tworzenia tzw. architektury medialnej, która dziś zasadniczo zmienia sens roli, miejsca i znaczenia detalu w architekturze poz. lit. 4.

[4] 'Szukać piękna w formie zamiast upiększać ją ozdobami, oto cel, do którego zmierza ludzkość' – Adolf Loos – dla którego forma jest wynikiem funkcji, a ornament 'zbrodnią'. Poz. lit. 5 s. 238.

[5] por. Budynek Extension for the Supplementary Pension Fund of the Building Industry (SOKA-BAU) Wiesbaden 1994–2003, arch. Thomas Herzog. Poz. lit. 8, s. 140–147.

[6] por. Discovery: *Burj Al Arab (Dubaj) Budowa* cz. 1–4. Film prezentowany w kanale YouTube. Licencja standardowa YouTube.

D'Alfonso E., Samss D., *Historia architektury*, Arkady, 1997.
Davids R., Killory Ch., *Details in Contemporary Architecture*, AsBuilt, Princeton Architectural Press, New York, 2007.

Hank M. Haeusler, *Media Facades. History, technology, Content*. AVEdition, Ludwigsburg, 2009.

Herzog T. edit, *Solar Energy in Architecture and Urban Planning*, Prestel, Munich, New York, 1996.

Jodidio Ph., *Sir Norman Foster*, Taschen, 1997.

Vidiella S. A., Herrero F. J., Duran C. S., *1000 detali w architekturze*, TMC, W-wa, 2010.